

Тема 3. ЕМОЦІЙНІ ПОРУШЕННЯ В ДИТЯЧОМУ ВІЦІ ТА ЇХ КОРЕКЦІЯ

- 3.1. Суб'єктивні та об'єктивні чинники дитячих емоцій.
- 3.2. Емоційні розлади в дитячому віці та їх корекція.
- 3.3. Страх як емоційний розлад у дитячому віці.
- 3.4. Методи корекції страхів у дошкільників.
- 3.5. Корекційна робота з агресивними дітьми.

3.1. Суб'єктивні та об'єктивні чинники дитячих емоцій

Життєдіяльність як дорослої людини, так і дитини перебігає у постійних контактах з іншими людьми, предметами та явищами навколишньої дійсності. До всього, що оточує людину, вона виявляє певне ставлення, яке проявляється у різноманітних емоціях. Це **ставлення може бути позитивним, негативним або нейтральним**. Нейтральне ставлення не пов'язане з виникненням емоцій. Якщо предмети, явища відповідають потребам, можливостям людини, вони викликають **позитивне ставлення** та виникнення позитивних емоцій (*задоволення, радості, захоплення тощо*).

В протилежному випадку виникає **негативне ставлення та відповідні емоції** (*страх, образа, туга, сум, смуток, пригніченість, збентеженість, схвильованість тощо*). Інакше кажучи, в емоціях відображаються переживання людини, співвідношення між бажаннями, потребами та можливостями їх задоволення.

Емоції можна розглядати й відповідно до того, який **стан** вони **викликають: активний чи пасивний**, підвищують чи пригнічують життєдіяльність людний. З цього погляду емоції поділяються на дві групи – **стенічні та астеничні**.

Стенічні емоції підвищують активність, енергію, життєдіяльність, викликають підйом, бадьорість завдяки посиленню роботи серцевої системи, підвищенню артеріального тиску, темпу та глибини дихання. До стенічних емоцій відносяться радість, задоволення, захоплення.

Астенічні емоції знижують активність, пригнічують життєдіяльність. Це туга, смуток, образа тощо.

Емоції впливають на перебіг різних психічних процесів – сприймання, пам'яті, уяви, мислення, зумовлюють формування певних рис характеру особистості. Емоційний тон присутній уже у відчуттях, які можуть бути приємними та неприємними, викликати позитивні та негативні емоції. Процес сприймання людини, що охоплена радістю, незалежно від об'єкту сприймання, буде різке відрізнятися від сприймання особи, що переживає сум, смуток.

Позитивні емоції покращують процеси пам'яті, мислення. Так, виявлено певні закономірності зв'язку емоційних станів з інтелектуальними процесами: стан радості, захоплення сприяє успішному виконанню пізнавальних, проблемних завдань, тоді як негативні емоції, стани гальмують їх виконання.

Позитивні емоції активізують різні види діяльності людини, негативні зменшують активність.

Вольові процеси також тісно пов'язані з емоціями. Характер емоційного забарвлення настрою позначається на всіх етапах вольової дії: та усвідомлено підкреслюють гуманістичну спрямованість розвитку особистості такої дитини, яка представлена цілим комплексом характеристик: чесність, чуйність, товариськість, здатність до співчуття, чутливість.

Діти, що демонструють наведені вище особистісні якості, дійсно переживають «за всіх», сприймають чужий біль як власний, вболівають за інтереси іншої людини. Вони можуть заплакати від жалю до людини, тварини, пташки, рослини, готові прийти на допомогу тим, хто відчуває в ній потребу.

Вираженість почуття власного «я» у дошкільників полягає, перш за все, у підкресленому почутті власної гідності, потребі у самоствердженні. Ці діти завжди мають та намагаються відстояти свою позицію, прагнуть до самостійності, проявляють цілеспрямованість та ак-

тивність у досягненні мети. Вони не можуть терпіти авторитарного тону, принижень та фізичних покарань. У відповідь на зневажливе ставлення діти, про яких ідеться, ображаються, замикаються в собі, іноді плачуть, їм властива висока чутливість до похвали, ставлення інших людей, їм складно відмовитися від своїх переконань, не бути собою, грати не властиву для себе роль.

Вище було розглянуто риси характеру, що самі по собі не спричинюють **невротичні розлади**, проте сприяють їх виникненню під **впливом психотравмуючих обставин**:

- безпосередність та вразливість перетворюються на тривожність;
- неспокій, образливість, безпорадність – на пасивність, інертність, пригніченість;
- альтруїстичні якості, почуття власної гідності – на егоцентризм,
- невластиві цим дітям недовірливість, відлюдкуватість, що є також реактивно-захисними психічними утвореннями.

В психологічній літературі **емоційні порушення в дітей** розглядаються як негативний стан, що виникає на фоні важковирішуваних особистісних конфліктів (А. В. Запорожець, А. І. Захаров.)

Традиційно виділяються **три групи факторів**, що призводять до виникнення емоційних порушень в дітей і підлітків: **біологічні, психологічні та соціально-психологічні**.

Біологічні передумови емоційних порушень включають в себе:

- генетичні фактори,
- індивідуально-типологічні характеристики особистості дитини,
- соматична ослабленість внаслідок частих захворювань, вона сприяє виникненню різних реактивних станів і невротичних реакцій переважно з астенічним компонентом (Гуревич, 1932; Ковалев, 1979);
- в дітей з хронічними соматичними захворюваннями, ці емоційні порушення не є прямим результатом хвороби, а пов'язані з труднощами соціальної адаптації хворої дитини і з особливостями її самооцінки (Ісаєв, 1996; Мамайчук, 1989; Раттер, 1987).

Психологічні причини – особливості емоційно-вольової сфери дитини, а саме порушення адекватності її реагування на вплив ззовні, недолік у розвитку навичок самоконтролю поведінки.

1. У виникненні емоційних відхилень на ранніх етапах розвитку дитини певна роль належить **переживанням матері під час вагітності**. Переважна більшість сучасних матерів у цей період перебуває у стані емоційного стресу, який пов'язаний із хвилюванням щодо можливості патології вагітності, пологів, народжень хворої або мертвої дитини в результаті дії несприятливих чинників (*підвищений радіаційний фон, наявність важких елементів у продуктах харчування тощо*).

Таким чином, тривожність на гормональному рівні у період пренатального розвитку дитини створила передумови для проявів тривожності в перші роки її життя.

2. **Зростання нервово-психічного напруження** в складних соціально-екологічних умовах, занепокоєння здоров'ям та долею дитини, сім'ї спричинюють невротизацію батьків. Це негативно відбивається на емоційних контактах дорослих з дитиною. Батьки, які перебувають у стані емоційного стресу, переживають тривогу, хвилювання, не можуть забезпечити дитині психологічний комфорт. Навпаки, вони є джерелом підвищеного неспокою, що створює передумови для виникнення емоційних розладів у дитини.

3. Психотравмуючі ситуації в дітей, що потерпіли від Чорнобильської катастрофи, пов'язані також із їх **тривалим перебуванням поза сім'єю** під час різних лікувальних та оздоровчих заходів.

4. Однією з причин, яка не сприяє стабілізації позитивно-емоційного стану дітей, є **авторитарний характер навчально-виховного процесу в дошкільних закладах освіти**, особливостями якого є зосередження уваги лише на процесі засвоєння знань, формування вмінь та навичок, відсутність постійно діючих засобів зняття емоційної напруги, стимулювання позитивних емоцій.